

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет
Історико-соціологічний факультет
Кафедра політичних наук

ПАНОРАМА ПОЛІТОЛОГІЧНИХ СТУДІЙ

НАУКОВИЙ ВІСНИК РДГУ

Випуск 12

Рівне – 2014

Панорама політологічних студій :
науковий вісник Рівненського державного гуманітарного університету. –
Рівне : РДГУ, 2014. – Вип. 12. – 308 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

1. **Бортніков В. І.** – д.політ.н., професор, завідувач кафедри політології та державного управління Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.
2. **Гон М. М.** – д.політ.н., професор, завідувач кафедри політичних наук Рівненського державного гуманітарного університету (головний редактор).
3. **Канцелярук Б. І.** – д.політ.н., головний науковий співробітник відділу трансатлантичних досліджень Інституту світової економіки і міжнародних відносин.
4. **Киридон А. М.** – д.і.н., професор кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Київського міжнародного університету.
5. **Круглашов А. М.** – д.політ.н., професор, завідувач кафедри політології та державного управління Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.
6. **Макаренко Є. А.** – д.політ.н., провідний науковий співробітник відділу трансатлантичних досліджень Інституту світової економіки і міжнародних відносин.
7. **Монолатій І. С.** – д.політ.н., професор кафедри політології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.
8. **Постоловський Р. М.** – к.і.н., професор, завідувач кафедри всесвітньої історії, ректор Рівненського державного гуманітарного університету.
9. **Тихомирова Є. Б.** – д.політ.н., професор, завідувач кафедри міжнародної інформації Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.
10. **Троян С. С.** – д.і.н., професор, завідувач кафедри зовнішньої політики і дипломатії Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України.
11. **Шеретюк В. М.** – к.і.н., доцент, декан історико-соціологічного факультету Рівненського державного гуманітарного університету.
12. **Шугасва Л. М.** – д.філос.н., професор, завідувач кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету.
13. **Юськів Б. М.** – д.політ.н., професор кафедри економічної кібернетики Рівненського державного гуманітарного університету.

Друкуються за рішенням вченої ради Рівненського державного гуманітарного університету.
Протокол № 10 від 30 травня 2014 р.

За редакцією д.політ.н., професора М. М. Гона

Науковий вісник «Панорама політологічних студій»
затверджений ВАК України науковим фаховим виданням з політичних наук
(постанова Президії ВАК України від 14 квітня 2010 р. № 1 – 05/3)
Свідцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
Серія КВ №16166-4638 Р

У збірнику опубліковані статті з теорії, історії та методології політичної науки, зовнішньої політики і міжнародних відносин, політичних інститутів та процесів, а також дослідження в царині політики пам'яті.

Збірник адресований всім, хто цікавиться політичною наукою.

Адреса редакції: кафедра політичних наук,
Рівненський державний гуманітарний університет,
вул. Остафова, 29, м. Рівне, 33027.

ЗМІСТ

ТЕОРІЯ, ІСТОРІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ

Терещенко Г. О.	6	Змістовне навантаження поняття «відповідальність» у добу модерну і постмодерну
Білоусов О. С.	12	Основні методологічні підходи до поняття «громадянська участь»
Олійник Ю. Р.	18	Зовнішні важелі впливу на внутрішньосуспільні трансформації держави з позиції теорії європеїзації
Мірчук І. С.	26	Гене́за парламентаризму в сучасній політичній науці
Параняк П. Р.	32	Модуси толерантності в консервативній ідеології В'ячеслава Липинського
Михальчук С. О.	39	«Цифровий розрив» як деструктивний фактор розвитку електронної демократії
Прошин Д. В.	45	Релігійний тероризм: переоцінка проблеми

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА І МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

Докаш О. Ю.	54	Проблема Північної Буковини та Бессарабії в міжнародно-політичному вимірі літа 1940 р.
Дорош Л. О.	61	Рада з міжнародних відносин: критика та апологія діяльності
Здоровега М. В.	69	Міжнародні неурядові організації як елемент глобального громадянського суспільства
Івасечко О. Я.	77	Особливості взаємовідносин Росії та Європейського Союзу в умовах сучасних міжнародних процесів
Бессараб Т. В.	85	Передумови інтеграційних процесів у Латинській Америці
Абдуліна Т. Г.	92	Політика держави у сфері національної безпеки як наукова категорія

ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ТА ПРОЦЕСИ

Кириленко О. М.	98	Сучасна спортивна політика: досвід Європейського Союзу для України
Галишин В. В., Бортніков В. І.	104	Проблема регіональних розбіжностей в Україні

Стельмах В. О.	110	Практики інституціоналізації та нормативно-правового забезпечення процесів політичної соціалізації молоді країн Вишеградської групи
Савойська С. В.	117	Ідеологія як потрійне соціально-політичне явище у контексті розвитку сучасного українського полікультурного суспільства
Жекало Г. І.	123	Європейський вектор політики України та позиції громадян щодо інтеграції
Малиха М. І.	130	Механізми політичного регулювання міграційних процесів у сучасній Україні
Гісса О. К.	137	Рівень партійного євроскептицизму в Україні
Ямельницький О. Я.	145	Політична мобілізація населення України: умови та чинники (на прикладі суспільно-політичних подій 2013–2014 рр.)
Тирон А. М.	153	Внутрішня політика Християнсько-демократичного союзу Німеччини у 1980-ті рр.
Шкробанець О. І.	159	Проблема інформування громадськості у контексті європейського вибору України напередодні Вільнюського саміту

ПОЛІТИКА ПАМ'ЯТІ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

Шугасва Л. М.	169	Уявлення про минуле і зв'язок часів в історичній свідомості
Гон М. М.	171	Голодомор, Голокост і Пораймос у політиці пам'яті України
Постельжук О. П.	182	Голодомор у системі координат політики пам'яті України часів президентства В. Ющенка
Гулай В. В.	190	Концепт «пам'ять про жертви більшовизму» в комунікативному просторі міжгнїчної інтеракції в Західній Україні на початковому етапі німецько-радянської війни
Максимець Б. В.	197	Волинська трагедія 1943 року: пошуки шляхів українсько-польського примирення
Троян С. С.	205	Проблемне поле культури пам'яті в контексті німецько-польських відносин після 1991 року
Лесняк В. Ю.	217	Конструювання історичної пам'яті в Іспанії в умовах переходу від франкізму до демократії

Горло Н. В.	225	Конструювання образів минулого як інструмент ідентифікаційної політики
Дідук І. А.	233	Темпоральна функція нарративу минулого в осмисленні молоддю історії своєї країни
Федорів Х. І.	241	Коллективна пам'ять: еволюція уявлень, суть, структура
Долганов П. С.	247	Меморіальний текст Рівного: дилеми ідеологічної деколонізації / реідеологізації
Івчик Н. С.	262	Слогани й настінні написи у механізмі функціонування комунікативної пам'яті групи (на прикладі м. Рівне)
Пашковський П. І.	270	«Конфлікт поколінь» в контексті зовнішньополітичного вибору України
Медведовська А. Ф.	276	Меморіалізація Голокосту в Україні протягом другої половини ХХ ст.
Синчук Р. А.	282	Ностальгічний туризм у структурі механізму збереження етнічної самості
Гришук О. А.	291	Участь етнічних акторів Криму у реалізації політики пам'яті

РЕЦЕНЗІЇ ТА ІНФОРМАЦІЇ

Бортніков В. І.	300	Патос самості як каталізатор мобілізації «своїх»
Івчик Н. С., Долганов П. С.	302	Механізми запам'ятовування і (не)забуття. І Всеукраїнська науково-практична конференція «Політика пам'яті в теоретичному та практичному вимірах»
Відомості про авторів	305	
Вимоги до оформлення статей	308	

- народів України: Матеріали 2-ї Всеукраїнської наукової конференції (м. Київ, 30–31 жовтня 2006 р.). – К. : Зовнішторгвидав, 2007. – С. 227–262.
8. Нора П. Всемирное торжество памяти [Електронний ресурс] / П. Нора. – Режим доступу : <http://philosophy.mipt.ru/centerphilandhist/seminars/seminar-structure/sem110216/nora2-arph7asf0vy.pdf>
 9. Портнов А. О трех памятниках жертвам Холокоста. Размышления к 9-му мая [Електронний ресурс] / А. Портнов. – Режим доступу : <http://www.urokiistorii.ru/blogs/andrei-portnov/1547>
 10. Хеслер И. Что значит «Проработка прошлого»? Об историографии Великой отечественной войны в СССР и России / И. Хеслер // Неприкосновенный запас. – 2005. – №2–3 (40–41).
 11. Химка Дж. П. Рецепція Голокосту в посткомуністичній Україні [Електронний ресурс] / Дж. П. Химка. – Режим доступу : <http://www.uamoderna.com/md/223-223>

УДК 379.85 – 323.1

Синчук Р. А.

НОСТАЛЬГІЧНИЙ ТУРИЗМ У СТРУКТУРІ МЕХАНІЗМУ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЕТНІЧНОЇ САМОСТІ

У статті йдеться про новий вид туристичних мандрівок – ностальгічні тури, які стали популярними серед представників діаспор наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. Останнім часом такі тури стали вагомим фактором в забезпеченні збереження етнічної самості переселенців, налагодженні зв'язків між представниками діаспор та їх історичними батьківщинами.

Автором запропоноване власне бачення структури ностальгічних мандрівок, означено роль держави в організації та популяризації даного виду подорожей.

Ключові слова: ностальгічний туризм, етнічна самість, діаспора, етнічна група, культурний ландшафт.

Синчук Р. А. Ностальгический туризм в структуре механизма сохранения этнической самости.

В статье проанализирован новый вид туристических путешествий – ностальгические туры, которые стали популярными среди представителей диаспор в конце ХХ – начале ХХІ в. В последнее время такие туры стали весомым фактором в обеспечении сохранения этнической самости переселенцев, налаживании связей между представителями диаспор и их историческими родинами.

Автором предложено собственное видение структуры ностальгических путешествий, определена роль государства в организации и популяризации данного вида путешествий.

Ключевые слова: ностальгический туризм, этническая самость, диаспора, этническая группа, культурный ландшафт.

Sinchuk R. A. Nostalgic tourism in the structure of the mechanism of ethnic self preservation.

The article deals with a new type of tourist trips – nostalgic tours, which have become very popular in the late XX – early XXI century among the diaspora, as well as various immigrants. Recently, these trips have become a significant factor in the ethnic self preservation and establishing links between the diaspora and the inhabitants of the country where they or their ancestors were forced to leave.

The research of this problem showed that nostalgic tourism is an excellent mean of communication between migrants and their homeland. It was also found that in some cases the visiting of ancestral homeland was causing to increase patriotism and ethnic identity among tourists. Moreover, some tourists who were indifferent to the issue of domestic origin, after the nostalgic tour abruptly changed their mind and became true patriots of their own ethnic group.

In addition, the nostalgic journey has become an important tool in the process of reconciliation among different ethnic groups in areas where the cultural landscape has been artificially altered during the twentieth century. Thus, Jews visit Ukrainian Galicia, Finns arrive to Russian Karelia, Japanese go to Russian Sakhalin, etc. Comemorativive practices, which are typical for nostalgic tours also help the members of different ethnic groups to understand each other and to establish good, friendly relationships.

The article also deals with the various approaches to the definition of "nostalgic tourism" and its place in the structure of Geographical Sciences. This was necessary due to the novelty of the phenomenon and the presence of different viewpoints on its nature, which sometimes exclude each other. Also, the author was offered his own vision of the structure of nostalgic journeys, their relationship to the preservation of ethnic identity of the settlers and the state's role in the organization and promotion of this type of travelling.

Key words: nostalgic tourism, ethnic identity, diaspora, ethnic group, cultural lanscape.

Наприкінці ХХ ст. наука вперше зіткнулася із новим, досі невідомим їй явищем. Десятки тисяч емігрантів, їхніх дітей та внуків, котрі змушені були покинути свої батьківщини в силу різноманітних причин, масово приїздили на рідні землі. При цьому поїздки на батьківщину стали своєрідним трендом практично по всьому світу: вченими зафіксовані багатотисячні туристичні мандрівки канадців та американців шотландського походження в Шотландію, фінів – до Карелії, німців – до Трансильванії, поляків – до західних областей України.

Ці туристичні тури спонукали появу терміну «ностальгійчний туризм». У широкому глумаченні ця ностальгія – бажання повернути колишній стан речей, спроба «одомашнити» чужу навколишню дійсність. Згідно С. Ю. Бойм, ностальгія – це утопія, котра спрямована на минуле, а не на майбутнє, своєрідна проекція часу на простір [2].

Як справедливо зазначає О. Лисікова, саме ностальгійчний дискурс і конструювання соціальної пам'яті були головними передумовами для появи і розвитку ностальгійчного туризму. Туризму, котрий забезпечує символічне повернення людини в часи її юності, дитинства, в ті місця і часи, яких у відомому сенсі вже давно немає. Отож, дефініція «ностальгійчний туризм» по своїй суті є глибоко символічною, і в самій дефініції міститься роз'яснення мотивів таких поїздок [5].

Питання розвитку ностальгійчного туризму та його впливу на суспільство досліджувалось багатьма вченими. Серед них необхідно згадати таких авторів, як

І. Кулаковська, Ф. Шандор і М. Кляп, Б. Кінг, Т. Пархоменко, А. Бутусов, С. Кузик, Н. Малова, В. Кифяк. Питанням зв'язку ностальгичного туризму з відродженням почуття національної ідентичності займалися П. Басу, Н. Колінз-Крейнер та Д. Олсен, О. Лисікова, Н. Ванг, Н. Коулз та Т. Даллен, К. Палмер. Також протягом останніх років з'явилося чимало праць, котрі акцентують увагу на значенні туризму як механізму спілкування між людьми, народами, суспільствами, а також як певного містка між діаспорами та батьківщиною. Серед таких дослідників варто згадати О. Вишневську, Ф. Рудича, Я. Любивога, В. Шикиринця та ін.

Всебічне вивчення ностальгичного туризму важливе тому, що насправді такі мандрівки виходять за рамки традиційних туристичних поїздок як ми звикли їх уявляти. Головна мета ностальгичних турів – це не рекреація людського організму чи переживання нових емоцій, а швидше намагання на деякий час повернутись в минуле, з'єднатися зі своєю батьківщиною, яку той чи інший етнофор був змушений з певних причин покинути. І цей вид туризму набуває нечуваного розмаху: наприкінці ХХ ст., за оцінками експертів, кожна десята туристична поїздка в світі обумовлена ностальгичними мотивами. Це можна порівняти з масштабами паломницького і спортивного туризму [3].

Це означає, що на сьогоднішній день ностальгичний туризм набуває ознак потужного способу міжетнічної комунікації, а також є одним із засобів збереження національної ідентичності в умовах глобалізації.

Задля вивчення ностальгичного туризму як одного із засобів підтримки національної ідентичності та самосвідомості в сучасному світі слід вирішити такі завдання: розкрити суть поняття «національна свідомість»; пояснити зміст терміну «ностальгичний туризм» та його місце в сучасній науці; виявити і систематизувати мотиви для здійснення ностальгичних мандрівок; визначити роль поклику крові й ґрунту в розвитку ностальгичного туризму.

Етнічна самосвідомість – це усвідомлення етнофорами спільності, виділення ними своєї групи з оточуючого світу, оцінка свого місця в ньому. Даний процес на індивідуальному рівні може бути усвідомленим або ж малоусвідомленим. Зазвичай етнічна ідентифікація супроводжується сильними емоційними переживаннями. Одним із них є ностальгія за покинутими землями, де проживав етнофор чи проживає група, з якою ототожнює себе мігрант. Даний феномен розглядається як механізм формування етнічної самосвідомості [8, с. 15–16].

До основних характеристик феномену етнічної самосвідомості варто віднести такі:

1. Імплицитна наявність в ньому цілісної картини світу в тому сенсі, як ми її визначили вище.
2. Його «правильна» передача з покоління в покоління у процесі нормальної, виробленої даними етносом, соціалізації.
3. Кореляція традиційної свідомості з поведінковими стереотипами, властивими членам даного етносу, детермінування їм усієї цілісної і багатоскладової будови народного життя.
4. Відповідність традиційної свідомості етносу і соціальних умов його життя, стадії його суспільного розвитку, структури життєзабезпечення (матеріальної бази). А також співвідношення етнічної картини світу з нормами і цінностями, домінуючими в інших народів, що може виражатися або як експліцитне включення себе в надетнічну культурну єдність, або як відокремлення, протиставлення себе іншим [8, с. 29–30].

Ведучи мову про етнічну самосвідомість, категорію «свідомість» використовуємо з урахуванням варіативності її тлумачення. Адже свідомість може віддзеркалювати як раціональне, так і несвідоме [8, с. 32–34].

Питання приналежності до етносу, в першу чергу, є питанням свідомості. Саме тому Б. Андерсон називає групи, що об'єднані спільними культурними ресурсами, не інакше як «уявленими спільнотами». Згідно такого посилення, етнос – це соціальна група, котру об'єднують стиль життя, мова, культура, територія, історична пам'ять. Інколи деякі компоненти з цього переліку можуть випадати, проте загалом саме вони дозволяють групі усвідомлювати себе як єдину спільноту і визначають межі, які відділяють «своїх» від «чужих».

Коли йдеться про ностальгичний туризм, варто приділити особливу увагу історичній пам'яті групи та терену її проживання. Без цих двох компонентів етнічної самосвідомості ні про який розвиток ностальгичного туризму не може йти мова.

Питаннями його детермінування в структурі географічних наук займалось чимало вчених. Ними виявлено низку підходів до визначення сутності ностальгичного туризму та його місця в сучасному світі.

Зокрема, російський вчений А. Бутусов запропонував нестандартний підхід до визначення місця ностальгичного туризму в системі географічних наук. Згідно його класифікації, ностальгичний туризм, етнічний (етнографічний) туризм, антропологічний туризм та інші види туризму, пов'язані з вивченням способу життя сучасної людини, належать до етнокультурного туризму. А сам етнокультурний туризм, за А. Бутусовим, є широким поняттям, яке охоплює всі аспекти туристичної діяльності, пов'язані з інтересом до різноманітних проявів етнічної культури. При цьому вчений застерігає від плутанини між етнокультурним туризмом та етнографічним, адже останній є лише одним із підвидів першого [3].

С. Кузик називає туристичні мандрівки з метою відвідування місць, пов'язаних із історією власного народу, сентиментальними. Виходячи з цього, він пропонує термін «сентиментальний туризм» як визначення для подорожей людей, головними мотивами яких є ностальгія за рідним краєм, емоційні переживання від повернення на рідні землі. При цьому С. Кузик визначає наявність чисельної діаспори як каталізатора для розвитку сентиментального туризму в будь-якій країні. Цікавим є його судження про індекс етнічної мозаїчності краю, котрий суттєво впливає на туристичні потоки сентиментального туризму (кількість учасників таких турів зростає відповідно до зростання етнічної мозаїчності краю) [4, с. 259–262].

Інші дослідники – Н. Белікова та Н. Зацепіна – трактують ностальгичний туризм як «прагнення емігрантів та їх нащадків побачити історичну батьківщину своїх предків, ознайомитися з її культурою та звичаями». При цьому дослідниці також іноді називають даний вид туризму сентиментальним. Що ж до місця ностальгичного (сентиментального) туризму в системі географії туризму, то тут Н. Белікова та Н. Зацепіна ставлять даний вид туризму в один ряд із такими видами туризму, як етнічний та релігійний. При цьому названі вчені наголошують на нерозривному зв'язку між зазначеними вище видами туризму та ностальгичним туризмом [1].

Психологічний підхід до ностальгичного туризму пропонує О. Лисікова. Згідно її суджень, ностальгичний туризм є засобом, котрий забезпечує культурну інверсію часу, а в основі його стрімкого розвитку в останні роки лежить ностальгичний дискурс та конструювання соціальної пам'яті народу.

На думку О. Лисікової, ностальгичний туризм є більше, ніж просто видом туризму. До його складу умовно можна віднести ретроспективні та діаспорні тури, а також широко розповсюджений в Європі та Північній Америці «туризм спадщини». В свою чергу чинником, що об'єднує всі ці підвиди туризму за О. Лисіковою, є ностальгія – туга за Батьківщиною, за землями історичного проживання та походження, природою, мовою, звичаями, традиціями [5].

В Європі та Північній Америці переважає саме та думка, що в Росії озвучена О. Лисіковою. Більшість тамтешніх дослідників не вбачають у ностальгичному туризмі ознак етнотуризму. Натомість вони приділяють значну увагу зв'язку ностальгичного туризму з діаспорними та ретроспективними турами. Власне це і зумовило подвійну назву даного виду туризму в англійській літературі – «heritage or diaspora tourism».

В той же час «ностальгія» як поняття, що дало назву новому виду туризму в Україні та Росії, в англійському світі найчастіше не використовується в даному контексті. Американські та європейські дослідники називають ностальгію головним мотивом таких поїздок, проте термін «nostalgic tourism» у їхніх працях практично не зустрічається. Набагато частіше зустрічаються такі терміни, як «heritage tourism», «diaspora tourism», «roots tourism», «seeking-roots tourism» тощо.

Діаспорний туризм, на думку західних вчених, базується на короткострокових поверненнях емігрантів на землю, з яких вони з тих чи інших причин виїхали. Дехто називає такі повернення маленькою утопією для мігрантів та їхніх сімей.

К. Палмер вказує, що діаспорний туризм допомагає індивіду відчувати себе частинкою народу, досягнути власну приналежність до певної етнічної групи, зрозуміти групу, до якої належить, як спільноту людей з одним минулим, цінностями та традиціями.

Невидимому зв'язку між мігрантами та їхньою батьківщиною присвячено чимало праць П. Басу. На прикладі повернення шотландців з Канади, США та Нової Зеландії на їх рідні землі він вказує на численні закономірності таких повернень [9]. Зокрема, П. Басу зауважує: люди, котрі здійснюють такі мандрівки, не обмежуються відвідуванням найбільш знакових пам'яток. Більше того – вони намагаються відшукати власний слід на колись покинутій предками землі: могили, будівлі, що належали їх родині тощо. Для них ностальгичний туризм є більше, ніж просто туристичною мандрівкою. Адже вони відчувають невидимий зв'язок із відвідуваною землею [11].

Отже, в науковій думці існують різні трактування детермінування того явища, котре на пострадянському просторі прийнято називати «ностальгичний туризм». Більше того, різночитання сутності останнього перешкоджає чіткому виділенню науковцями основних ознак, векторів туристичних маршрутів тощо.

У загальній структурі ностальгичних мандрівок існують напрямки, які суттєво відрізняються один від одного. Насамперед мова йде про відвідування родичів та знайомих, а також економічний інтерес до відвідуваних земель. Як зазначає К. Ньюланд, діаспори схильні фінансово допомагати батьківщині, вкладати гроші в тамтешній бізнес, підтримуючи таким чином економіку рідної землі. Таким чином, представники діаспор намагаються відновити стійкий зв'язок між ними й покинутою батьківщиною.

Чи можна в такому випадку говорити про туристів-бізнесменів як про учасників ностальгичного туризму? Швидше так, ніж ні. Як правило, представники цієї групи здійснюють поїздки задля підтримки батьківщини, а одночасно залишити на них «свій слід». 3-поміж близько двохсот країн світу вони вибирають

ту, звідки походить їх рід. І все це робиться для того, щоб отримати дещо більше від «класичного» прибутку – відчуття приналежності до конкретної етнічної групи, власної землі.

Чимало дослідників (зокрема, В. Кифяк, Т. Пархоменко) приділяють чимало уваги такому підвидові ностальгичного туризму, як відвідування родичів та близьких. Ведучи мову про них, Т. Пархоменко зазначає, що вони переважно є камерними і мають стосунок не до екзистенційної туги за батьківщиною, а до індивідуальних переживань конкретної особистості. Відтак турист здійснює подорож не для того, щоб відвідати рідну землю, а для того, щоб відвідати місця, де він раніше був і з якими пов'язані певні етапи його власного життя. Наприклад, літні пари відвідують місто, де вони познайомились, колишні солдати – місця бойової слави тощо [7].

Твердження Т. Пархоменко, безумовно, є дискусійним, проте раціональне зерно в ньому, на нашу думку, є. Далеко не всі ностальгичні туристи подорожують задля того, щоб знову відчуті зв'язок із власним народом, або ж задля того, щоб зрозуміти його історію, побачити землі предків. Чимало туристів вирушають у подорож також для того, щоб зустрітися із близькими і знайомими, які живуть на територіях, полишених самим туристом в силу певних обставин або ж з метою ще раз побачити землі, з якими пов'язані певні сторінки їх особистого життя.

Разом з тим, значна частина ностальгичних мандрівок здійснюється з абсолютно ірраціональних міркувань, які практично неможливо пояснити з точки зору вигоди туриста. Скажімо, як пояснити тугу за батьківщиною і регулярні мандрівки в Шотландію громадян США та Канади, чиї шотландські предки виїхали в Новий Світ на межі XIX–XX ст.? Близьких родичів на Високогір'ї у них не залишилось, атрактивність більшою з тамтешніх пам'яток залишає бажати кращого, проте це їх не зупиняє. Нащадки емігрантів початку XX ст. активно розшукують по архівах могили своїх незнаних досі предків, вивчають власне генеалогічне древо, відвідують фольклорні фестивалі та вчать мови, якої раніше навіть не чули.

Відповідь на мотив таких дій найкраще сформулював один із респондентів П. Басу з Півдня Австралії, який є нащадком шотландських мігрантів і активним учасником ностальгичних мандрівок: «Це дає нам відчуття приналежності до власного народу. Я ніколи раніше нічого подібного не відчував. Раніше я не знав, де моє коріння, звідки мій рід, тоді як зараз я відчуваю, що не один. Адже зі мною – десятки поколінь мого народу» [9].

Описані вище мандрівки американських та австралійських шотландців до Туманного Альбіону є типовим прикладом діаспорного туризму (як його називають західні вчені). Ми ж пропонуємо вважати такі мандрівки одним із підвидів ностальгичного туризму.

У той же час на теренах Центральної та Східної Європи набирає обертів ностальгичний туризм, який має свою специфіку. Скажімо, чимала кількість громадян Ізраїлю нині відвідує вищезазначені регіони. У першій половині XX ст. ці території були густо заселені євреями, проте після постановня Держави Ізраїль майже всі вони полишили Європу. Нині землі її східної частини самі євреї на їдиш називають «*der haim*» – «домівка». Саме до неї, незважаючи на те, що вона давно полишена цієї спільнотою, досі прибувають тисячі ізраїльських туристів. Як зазначають Н. Колінз-Крейнер та Д. Олсен, для євреїв, що відвідують «*der haim*» сьогодні, важливо побачити землі, де жили їхні предки, відкрити для себе міста, де творилась історія їх народу.

Мандрівки євреїв до країн Центральної та Східної Європи належать до ще одного важливого підвиду ностальгичного туризму: подорожей представників конкретної етнічної групи на території, де вона раніше проживала і які змушена була практично повністю покинути.

Протягом ХХ ст. мали місце численні вимушені переселення та міграції цілих народів із рідних земель. При цьому останні активно заселялися представниками інших спільнот. Саме тому сьогодні трапляються ситуації, коли туристи, що з ностальгичних міркувань відправились на колись рідні землі, приїждять на території, в культурному ландшафті яких вже немає місця переселенцям.

Яскравим прикладом такої ситуації є культурний ландшафт Західної України, яка до початку Другої світової війни була одним з найбільших регіонів єврейської «присутності» Європи. Адже після Голокосту та масових міграцій тих євреїв, котрим пощастило пережити геноцид, їх виїзду до Ізраїлю вони втратили своє місце в культурному ландшафті краю. Його зайняли українці. І тепер чимало з тих, хто сьогодні приїждить з Ізраїлю на батьківщину своїх предків, в Галичину й на Волинь, дивуються тим змінам у культурному ландшафті, які відбулися в Західній Україні.

Такі приклади непоодинокі. Особливо типовим такий стан речей є для колишніх республік СРСР, де внаслідок політики злиття націй в радянський народ влада старанно замовчувала єврейське та польське минуле Західної України й Білорусі, фінське минуле Карелії, японське минуле Сахаліну тощо. Проте сьогодні це не перешкоджає розвитку ностальгичного туризму. Навпаки, всупереч тому, що від колишніх часів на цих землях мало що залишилось, тисячі туристів продовжують перебувати на рідні для себе землі.

Для прикладу, понад половина всіх туристів, що сьогодні відвідують Сахалін, – це японці, які бажають своїми очима побачити землі, де колись жили їх діди та прадіди. Із майже 18 туристичних фірм Сахаліну три працюють винятково на Японію, а для решти операторів японські туристи є основним джерелом заробітку. І це при тому, що японців на Сахаліні сьогодні залишилось менше 1 % від загальної кількості населення острова. Отже, у самосвідомості японців Сахалін вкоренився як земля, яка є частиною Японії. В їхній історичній пам'яті завжди знаходиться місце для земель, на яких колись проживали предки. Це в свою чергу підживлює до таких територій інтерес з боку все нових і нових поколінь.

Подорожі євреїв та японців до земель, які практично повністю були покинуті їх предками, слугують підставою для виокремлення другого підвиду ностальгичного туризму – того, який, з одного боку, відрізняється від діаспорного туризму, а, з іншого, інтерес до якого забезпечується тими ж факторами: прагненням відшукати своє місце в світі, небажанням асимілюватись, забути своє минуле тощо.

При цьому значна частина ностальгичних мандрівок організовується великими громадськими об'єднаннями, які забезпечують транспорт, послуги екскурсиводів, розселення на територіях, куди прямують туристи. У деяких випадках такі громадські організації широко підтримуються державами (наприклад, ізраїльська влада докладає максимум зусиль для підтримки зв'язку між Святою Землею та єврейськими діаспорами в Європі). В інших випадках держави не втручаються в процес організації ностальгичного туризму, що, тим не менше, не заважає їм пожинати його плоди у вигляді доходів від туристичної діяльності.

Зокрема, масштабний проект «Оркнейське повернення», який мав місце у 1999 р. і куди з'їхалися тисячі американців та канадців шотландського

походження, був організований американськими асоціаціями емігрантів, які називають себе Об'єднаннями Кланів. Ані приймаюча держава, ані США та Канада формально не брали участі в цьому проєкті. Хоча насправді шотландська влада докладала максимум зусиль для популяризації таких відвідин на місцях, адже це давало чималий прибуток, а водночас сприяло активізації зв'язку батьківщини та діаспори.

Що стосується мандрівок євреїв до країн Східної та Центральної Європи, то в Ізраїлі цим займається Єврейська Мережа Подорожей (Jewish Travel Network). Саме ця організація, яка користується широкою підтримкою ізраїльської влади, організовує левову частку масштабних турів євреїв до своїх батьківщин у Європі. При цьому, хоч Єврейська Мережа Подорожей і не є державною організацією, її діяльність має загальнонаціональний характер.

Виходячи з вищесказаного, ностальгічні мандрівки необхідно поділити за предметом мотивації, а також за характером організації подорожі. Така класифікація дозволяє зрозуміти і багатогранність ностальгічних поїздок, і їхній зв'язок із збереженням та відновленням історичної пам'яті народів. Відтак, за предметом мотивації такі мандрівки варто поділити на ті, що викликані тугою за близькими і знайомими; тугою за дитинством та юністю; тугою за втраченою батьківщиною.

Коли ж ми ведемо мову про зв'язок ностальгічного туризму з підтриманням та відновленням історичної пам'яті народів, то маємо враховувати, що до цієї групи відносяться лише окремі з ностальгічних мандрівок. Водночас цю групу доцільно поділяти на мандрівки діаспор на історичну батьківщину, де досі проживає більша частина їх етносу, та на подорожі до земель, які були в свій час повністю полишені певним етносом.

За критерієм організації мандрівок ностальгічні подорожі слід поділити на неорганізовані та організовані. До перших варто віднести мандрівки, які кожна людина або сім'я здійснює самостійно, з власної ініціативи і за власним маршрутом. Інший вид ностальгічних подорожей – це мандрівки, організовані державними та громадськими організаціями, приклади яких наведені вище.

Ностальгічні подорожі найчастіше відбуваються скромно, без помпезності. Для туристів не є важливим рівень комфорту, адже вони приїхали на рідну землю не з метою відпочинку. Н. Ванг з цього приводу зазначає, що для таких туристів ключовим завданням є повернути собі відчуття екзистенційної автентичності, яке втрачається, коли людина не відчуває себе частиною свого народу та його історії [11, с. 3].

Фактично риторика Н. Ванга повторює і П. Басу, котрий наголошує на понятті «відчуття приналежності» (sense of belonging), яке заставляє людей їхати на інший кінець земної кулі, аби лиш проникнутися культурою та історією свого народу [9].

Чи можна назвати це прагнення відчуття приналежності, або ж потребу в екзистенційній автентичності, фактами, що підтверджують примордіалістську теорію етнічностей? Частково. Адже ностальгічний туризм хоч і є дієвим засобом для збереження етногрупової автентичності та історичної пам'яті соціальних груп, не є при цьому загальнонаціональним явищем. У ностальгічні мандрівки йдуть лише ті, хто відчуває у цьому внутрішню потребу, а не всі без винятку представники певної соціальної групи.

Водночас ті, хто таки приїздить в покинуті ним або його предками землі в пошуках власного втраченого коріння – це прекрасна ілюстрація до Гердерівської ідеї про поклик крові й ґрунту. Адже такі туристи нерідко йдуть всупереч власній

вигоді, і незважаючи на низький рівень сервісу залишаються задоволеними від здійснених турів.

Незважаючи на те, що примордіалістський підхід наразився на масштабну критику, охарактеризувати причини здійснення ностальгічних мандрівок інакше, як покликком крові, практично неможливо. По суті, держави найчастіше стимулюють розвиток ностальгічних мандрівок лише опосередковано. Значна частина туристичних мандрівок емігрантів здійснюється власними силами і мотивується внутрішньою потребою індивіда. До них не спонукають жодні зовнішні фактори чи пропаганда; навпаки – «прозаїчне» бажання на деякий час опинитися на землях «своїх».

Те ж саме можна сказати і про більшу частину організованих ностальгічних турів. Туристи вибирають їх не через якусь вигоду чи пропаганду (вона має місце лише в окремих країнах, на кшталт Ізраїлю). Єдиною їхньою мотивацією є ірраціональне бажання «потрапити додому». Навіть незважаючи на те, що оспівана в легендах домівка може мати серйозно змінений культурний ландшафт. Їх не стримують навіть не найкращі умови в приймаючій країні. Адже все це для учасника ностальгічних мандрівок компенсується внутрішніми переживаннями від повернення на рідну землю.

У наш час, коли туризм став однією із галузей світового господарства, що розвиваються найбільш динамічно, діаспори стали повертатись на батьківщину. Їх ідентичність, яка витримала випробування десятками років на чужині, проживанням у чужому культурному ландшафті, спонукає до відвідування рідної землі. І якщо ще кілька десятків років тому повернутись було складно внаслідок геополітичних проблем або ж недостатнього розвитку транспортної інфраструктури, то сьогодні таких перешкод немає. Це й сприяє динамічному розвитку ностальгічного туризму.

Отже, ностальгічний туризм дійсно є потужним засобом підтримання та відродження національної самосвідомості та історичної пам'яті різних соціальних груп. Саме завдяки ностальгічним мандрівкам чимало нащадків емігрантів отримали змогу зрозуміти, хто вони і яке їхнє місце в сучасному світі. Представники діаспор здобули можливість контактувати із історичною батьківщиною, підтримуючи таким чином етногрупову автентичність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Белікова М. В. Менонітські поселення. Історія формування та розвитку ностальгічного туризму в Україні [Електронний ресурс] / М. В. Белікова, Н. О. Зацепіна // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Режим доступу : <http://sites.znu.edu.ua/historySciWorks/issues/31/belikova.pdf>
2. Бойм С. Ю. Конец ностальгии? Искусство и культурная память конца века: случай Ильи Кабакова [Електронний ресурс] / С. Ю. Бойм // Новое литературное обозрение. – Режим доступу : <http://magazines.russ.ru/nlo/1999/39/boym.html>
3. Бутусов А. Г. Этнокультурный туризм и возможности его развития в Урало-Поволжье [Електронний ресурс] / А. Г. Бутусов // Семинар «Культурный ландшафт и комиссия по культурной географии Московского городского отделения Русского Географического Общества» 10 февраля 2010 г. 192-ое заседание. – Режим доступу : <http://msk.rgo.ru/komissii-i-otdeleniya/komissiya-po-kulturnoj-geografii/>

4. Кузик С. П. Географія туризму: Навчальний посібник / С. П. Кузик. – К. : Знання, 2011. – 271 с.
5. Лыскова О. В. Туризм как освоение пространства-времени: мобильность коллективной памяти [Електронний ресурс] / О. В. Лыскова. – Режим доступу : <http://www.teoria-practica.ru/-7-2011/sociology/lysikova.pdf>
6. Малова Н. А. Туризм и культурное наследие [Електронний ресурс] / Н. А. Малова // Межвузовский сборник научных трудов. – Режим доступу : http://tourlib.net/statti_tourism/malova.htm
7. Філософія туризму: навчальний посібник / [Пархоменко Т. С., Пазенок В. С., Федорченко В. К. та ін.]. – К. : Кондор, 2004. – 268 с.
8. Хотинец В. Ю. Этническое самосознание / В. Ю. Хотинец. – СПб. : Алетей, 2000. – 268 с.
9. Basu P. Emigrant Homecomings: The Return Movement of Emigrants [Електронний ресурс] / P. Basu. – Manchester : University Press, 2005. – 228 p. – Режим доступу : <http://sro.sussex.ac.uk/id/eprint/10267> (02.02.2014)
10. Coles T. My field is the world: Conceptualizing diasporas, travel and tourism / T. Coles, T. J. Dallen. – London : Routledge, 2004. – 358 p.
11. Wang N. Rethinking authenticity in tourism experience. Annals of tourism / N. Wang. – London : Routledge, 1999. – 370 p.

УДК 323.15(477.75)

Гришук О. А.

УЧАСТЬ ЕТНІЧНИХ АКТОРІВ КРИМУ У РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ ПАМ'ЯТІ

У статті аналізуються теоретичні аспекти поняття «політична участь» і її прояви у різних політичних умовах. Розглянута діяльність інституційних органів національних меншин по реалізації політики пам'яті. Досліджені основні проблеми, напрями та форми взаємодії у сфері реалізації політики пам'яті та їх вплив на формування свідомості і сприйняття історичної реальності на основі створеної цими організаціями світоглядної реальності. Також розкрито конфліктні аспекти політики пам'яті у регіональному розрізі прояву електоральної поведінки кримських виборців.

Ключові слова: політична участь, політична поведінка, електоральна участь, вибори, історична пам'ять, етнічні актори, національна меншина, полікультурність, реабілітація.

Гришук О. А. Участие этнических акторов Крыма в реализации политики памяти.

В статье анализируются теоретические аспекты понятия «политическое участие» и его проявление в различных политических условиях. Рассмотрена деятельность институциональных органов национальных меньшинств по реализации политики памяти. Исследованы основные проблемы, направления и формы взаимодействия в сфере реализации политики памяти и их влияние на формирование сознания и восприятия исторической реальности на основе

Наукове видання

ПАНОРАМА ПОЛІТОЛОГІЧНИХ СТУДІЙ

Науковий вісник РДГУ

Випуск 12

Підписано до друку 30.05.2014 р.
Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 25,3. Замовлення №159/1. Наклад 300

Віддруковано засобами різнографічного друку
ПП Самборський І.О.
33028, м. Рівне, вул. Княгині Ольги, 8

П–16 Панорама політологічних студій : науковий вісник
Рівненського державного гуманітарного університету. – Рівне :
РДГУ, 2014. – Вип. 12. – 308 с.

УДК 32
ББК 66.0